

บทที่ 2

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โลกสูง บ้านหนองโก หมู่ 12 ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งเน้นการพรรณนาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพื่อให้ทราบถึงสถานการณ์และสภาพปัญหาป่าชุมชน ตลอดจนแนวคิดในการจัดการของคนในชุมชน ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้คือ

1. บริบทป่าชุมชนโลกสูง
2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
  - 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
  - 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน
  - 2.3 พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2550
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
4. กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

1. บริบทป่าชุมชนโลกสูง

1.1 ข้อมูลทั่วไปขององค์การบริหารโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด มหาสารคาม
1.1.1 ที่ตั้ง องค์การบริหารส่วนตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด มหาสารคาม จัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2538 ที่ตั้งเลขที่ 4 หมู่ 15 บ้านคอกม้า ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด มหาสารคาม มีพื้นที่ทั้งหมด 23.08 ตารางกิโลเมตร หรือ 16,300 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลใกล้เคียงคือ

ทิศเหนือ ติดกับตำบลหนองอีแต้ อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลขามเฒ่าพัฒนา อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด

มหาสารคาม

ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

1.1.2 ลักษณะภูมิอากาศ องค์การบริหารส่วนตำบลโลกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด มหาสารคาม มีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ตั้งอยู่บนเนินสูงที่มีความลาดชันทางทิศใต้ และทิศตะวันตก ส่วนทิศเหนือและทิศตะวันออก เป็นที่ราบ มีหนองน้ำและคลองธรรมชาติ ไหลผ่าน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติและมี บางส่วนอาศัยน้ำจากระบบชลประทาน ประชากรส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ย 20,000 บาทต่อปี ขึ้นไป มีพื้นที่สาธารณะ 1,000 ไร่ และพื้นที่ป่า 600 ไร่ ซึ่งอยู่ในพื้นที่บ้านหนองโก หมู่ที่ 12 โดยป่าดังกล่าวมีชื่อที่ชาวบ้านเรียกกันว่า ป่าชุมชนโลกสูง

1.1.3 เขตการปกครอง องค์การบริหารส่วนตำบลโลกพระ มีประชากรทั้งสิ้น 6,268 คน แยกเป็น ชาย 3,089 คน หญิง 3,177 คน คราวเรือน 1,239 คราวเรือน แบ่งเขต การปกครองออกเป็น 11 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านลุมพุก หมู่ 5 บ้านโนนค้อ หมู่ 6 บ้านหนองไร่ หมู่ 7 บ้านคอกม้า หมู่ 8 บ้านเหล่า หมู่ 9 บ้านเหล่า หมู่ 10 บ้านสมศรี หมู่ 11 บ้านหนองโก หมู่ 12 บ้านเหล่า หมู่ 13 บ้านโนนค้อพัฒนา หมู่ 14 บ้านคอกม้า หมู่ 15

1.1.4 อาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรซึ่งอาศัยน้ำฝน ตามธรรมชาติมีบางหมู่บ้านที่มีระบบชลประทาน นอกจากนี้ยังประกอบอาชีพค้าขาย รับ ราชการและรับจ้าง แบ่งเป็นดังนี้ อาชีพเกษตรกรรม (ทำนา) จำนวน 91% ค้าขายจำนวน 5% และรับราชการ จำนวน 4%

1.1.5 สถาบันและองค์การศาสนา มีวัด/สำนักสงฆ์จำนวน 7 แห่ง และโบสถ์ จำนวน 2 แห่ง

1.1.6 ข้อมูลด้านการศึกษา มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 2 แห่ง โรงเรียน ประถมศึกษาจำนวน 1 แห่ง โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 2 แห่ง และที่อ่าน หนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน จำนวน 7 แห่ง

1.2 บริบทป่าชุมชนโลกสูง บ้านหนองโก หมู่ 12 ตำบลโลกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

1.2.1 สภาพป่าชุมชนโลกสูง บ้านหนองโก หมู่ 12 ในอดีต

ป่าชุมชนโลกสูง บ้านหนองโก หมู่ 12 เป็นพื้นที่ป่าไม้ตามพระราชบัญญัติป่า ไม้ พุทธศักราช 2484 และเป็นป่าชุมชนเมื่อ ปี พ.ศ. 2528 เดิมมีพื้นที่ป่าจำนวน 870 ไร่ แต่ปัจจุบัน เหลือพื้นที่ป่าจำนวน 600 ไร่ เนื่องจากจำนวนประชากรเพิ่มสูงขึ้น ทำให้มีการบุกรุกพื้นที่ของ ราษฎร เพื่อเป็นแหล่งพื้นที่ทำกิน และป่ามีสภาพเป็นป่าธรรมชาติประกอบด้วยพรรณ ไม้และ สัตว์ป่าหลายหลากชนิด สภาพป่าไม้ในป่าชุมชนโลกสูงชุมชนโลกสูง ประกอบด้วยพรรณไม้ 2

ประเภท ได้แก่ ไม้เศรษฐกิจที่มีการปลูกทดแทนบริเวณพื้นที่ป่าที่มีสภาพเสื่อมโทรมจากการบุกรุกเข้าทำกินของชาวบ้าน ได้แก่ ไม้ยูคาลิปตัส ซึ่งพบได้เป็นแห่ง ๆ ในบริเวณป่า ไม้สะเดา ไม้ประดู่ ไม้ตง ที่เกิดจากการปลูกฟื้นฟูสภาพป่าขององค์กรป่าชุมชน และไม้ป่าธรรมชาติ ประกอบด้วย ไม้ยืนต้น ไม้พุ่มกึ่งยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย มีไม้ล้มลุกและพืชตระกูลหญ้าเป็นไม้พื้นล่าง มีไม้ยืนต้นที่พบเห็นทั่วไป ได้แก่ กระบอก กระโดน กอกกัน เขา ไข่เน่า จีเหล็กบ้าน ค้างคอง คอแลน ดูน จิกนาหรือไม้เต็ง แดง ตูมกา ตะแบก ตีนนก ตะโกนา ประดู่ป่า พันชาติ พลวง หรือไม้กุง ผักหวานป่า ทิ้งถ่อน ขอบป่า มะค่าแค้ หมากรเลียมหรือมะกอกเกลื่อน มะขาม มะกอก โมกมัน มะหาด มะม่วงป่า มะม่วงหัวแมงวัน มะเกลือ มะสัง มะตุม รัง สะเดา สะเดาช้าง สะแบงหรือไม้ยางกราด สมอไทย หว่า เขียง หลักคำ อะตางหรือนนทรีป่า ฯลฯ เป็นต้น ไม้พุ่มกึ่งยืนต้น ได้แก่ หมากรเมา โคน คำลั่น ลูกโต แดป่า ตานกกด ปอหนู พุทธาป่า หมากรม้อ หมี่ รังหนาม ลอมคอมเหมือด เป็นต้น ไม้พุ่ม ได้แก่ กระทิง เข็มป่า ช้างน้ำ ซากโก ติวหมอน ปอเผ่า ไข่ มะขามป้อม ตากวง ตาไก่ เป็นต้น ไม้เลื้อย ได้แก่ เถาไต้ต้น เถาผักสาบ เถาหมากเห็บ เถาอิทก เป็นต้น ส่วนไม้พื้นล่างจำพวก ไม้ล้มลุกและหญ้า ได้แก่ ก้อมก้อยตลอดจน จีหนู ขาเปี้ย คิงไฟนกลุ่ม ลำเหล้า หญ้าเพ็ก หญ้าแฝก ใผ่ป่า ใผ่โจด ใผ่สร้าง ไพร ฯลฯ เป็นต้น สัตว์ป่าในป่าชุมชน โลกสูง พบว่าป่าผืนนี้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าหลายชนิด ที่ได้อพยพกลับเข้ามาอยู่ในบริเวณป่าหลังจากที่มีการดูแลป่าอย่างจริงจัง ไม่ให้มีการล่าสัตว์ป่าในเขตป่าชุมชน ได้แก่ สัตว์จำพวกนกป่า เช่น นกกระยาง นกคุ้ม นกเขาใหญ่ นกกระปูด นกเค้าแมว นกตะขาบทุ่ง นกนางแอ่นบ้าน นกกระจิบ นกยางเขนบ้าน อีกา นกเอี้ยง นกกิ่งโครง เป็นต้น สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่พบ ได้แก่ หนูพุก หนูท้องขาว กระแต กระจ๊อน พังพอน และสัตว์เลื้อยคลาน ได้แก่ แย้ กิ้งก่า เต่านา จิ้งเหลน จิ้งจก ตุ๊กแกและงู สัตว์น้ำ เป็นต้น จำพวกปลาต่าง ๆ ที่สามารถพบได้บริเวณหนองน้ำ ได้แก่ ปลาช่อน ปลาทอม ปลาดุก ปลากะตือ ปลาตะเพียน ปลาหลด ปลาไหล เป็นต้น

1.2.2 สภาพป่าชุมชนโลกสูง บ้านหนองโก หมู่ 12 ในปัจจุบัน

สภาพป่าชุมชนโลกสูง ในปัจจุบัน มีจำนวนพื้นที่ป่า 600 ไร่ ถูกบุกรุกจากรายการ เพื่อใช้เป็นพื้นที่ทำกินและมีการตัดไม้ทำลายป่า ประมาณ 60 – 70 ไร่ ทำให้เหลือพื้นที่ป่าจริงจำนวน 540 ไร่ คิดเป็น 90 เปอร์เซ็นต์ โดยป่าชุมชน โลกสูง เป็นแนวคิดหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของป่ากับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อสะท้อนถึงวัฒนธรรมความเชื่อที่สืบทอดกันมาอย่างช้านาน มีประชาชนในบ้านหนองโก หมู่ 12 ทั้ง 60 ครัวเรือน และชุมชนใกล้เคียงที่อาศัยป่า ชุมชนโลกสูงเป็นแหล่งทรัพยากรในการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ที่ได้จากการจัดหาโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ จนกระทั่งเมื่อ

ประชากรมีจำนวนสูงขึ้น แต่ปริมาณของป่ายังมีปริมาณเท่าเดิม จึงทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา อย่างมากมาย และที่สำคัญที่สุดคือ ทรัพยากรดังกล่าวถูกนำมาใช้อย่างไม่มีขีดจำกัด และป่าชุมชน โคนสูง ในอดีตเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก เพราะเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำของลำห้วยหลาย ๆ สาย ของอำเภอกันทรวิชัย มีความหลากหลายทั้งในเรื่องของพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ นานาชนิด รวมถึงเป็นแหล่งอาหารตามฤดูกาลของคนในชุมชนในปัจจุบันป่าชุมชน โคนสูง ได้ถูกบุกรุกจากชาวบ้าน เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย เกิดปัญหาตามมา เช่น ปัญหาประชาชนส่วนใหญ่ใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชน โดยไม่มีขีดจำกัด และไม่มีมาตรการในการปลูกป่าทดแทน เพื่อฟื้นฟูสภาพของป่าชุมชน และปัญหาไฟป่าในช่วงฤดูแล้ง เป็นต้น

1.2.3 ลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โคนสูง บ้านหนองโก หมู่ 12 มีการใช้ประโยชน์อยู่ 4 ประการดังนี้คือ

1) การใช้ประโยชน์ในการสร้างที่อยู่อาศัย ในอดีตชาวบ้านหนองโก ได้มีการตัดไม้เพื่อสร้างบ้านเรือนเป็นจำนวนมากเพราะยังไม่มีมาตรการในการควบคุม จนกระทั่งป่าชุมชนดังกล่าวได้มีปริมาณน้อยลง ประชาชนในชุมชนจึงได้ออกมามาตรการในการควบคุมการตัดไม้ไม่ว่ากรณีใด ๆ แต่อย่างไรก็ตามมาตรการดังกล่าวก็ยังสามารถยืดหยุ่นได้ เมื่อมีความจำเป็นโดยหากจะมีการใช้ไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยหรือสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ ที่มีความจำเป็นต่อสมาชิกในชุมชน ก็สามารถดำเนินการได้โดย 4 กรณีดังต่อไปนี้

1.1) หากบุคคลใดจะนำไม้ไปซ่อมแซมที่อยู่อาศัยหรือใช้ทรัพยากรในป่าชุมชนเพื่อกิจกรรมส่วนตัวที่มีความจำเป็นต้องยื่นขออนุญาตต่อคณะกรรมการชุมชนและต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการกึ่งหนึ่งของกรรมการที่มีอยู่

1.2) อนุญาตให้มีการใช้ไม้ที่โค่นล้ม หรือหักจากต้นเพื่อนำมาใช้ในการสร้างบ้านและที่อยู่อาศัย

1.3) หากมีกิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับชุมชนและมีความจำเป็นต้องใช้ไม้ในป่าชุมชนไม่ว่าจะเป็นใช้ในประเพณีทางศาสนา ในกิจกรรมทางการศึกษา ผู้ใหญ่บ้านสามารถอนุมัติและเห็นชอบให้มีการตัดได้ โดยไม่ต้องรอ มติเสียงส่วนใหญ่

1.4) ห้ามมิให้มีการตัดไม้ที่มีขนาดใหญ่ไม่ว่ากรณีใด ๆ ก็ตาม

2) การใช้ประโยชน์จากการเก็บหาของป่า ของป่า เช่น เห็ด จะออกในช่วงเดือนสิงหาคมถึงตุลาคม ซึ่งเป็นฤดูฝนที่มีเห็ดออกชุกชุม เห็ดที่ชาวบ้านเก็บได้ส่วนใหญ่นำมาเพื่อการบริโภค ส่วนที่เหลือจากการบริโภคจึงจะนำไปขายเช่น เห็ด โคน เห็ด ไค เห็ด มนปู เห็ด เฝาะ เห็ด ระโงก เห็ด ขอน เห็ด กระด้าง เห็ด น้ำหมาก ฯลฯ เป็นต้น สำหรับพืชผักป่าที่กินได้

ได้แก่ ย่านาง หมน้อย กระโดน กระเจียว คีว อีตอก ผักสาป และผักหวาน เป็นต้น ผักป่าประเภทนี้ชาวบ้านใช้บริโภคได้ทุกฤดูกาล การเข้าไปเก็บผลไม้ป่า เช่น สมอไทย (ส้มอม) มะขามป้อม มะม่วงป่า ซึ่งผลไม้แต่ละชนิดก็จะออกผลตามฤดูกาล ซึ่งชาวบ้านก็ได้เข้าไปเก็บมารับประทานอยู่เสมอซึ่งเป็นวิถีชีวิตชาวบ้านที่ยังคงมีความผูกพันและต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ในอดีตการเข้าไปล่าหนุนาในช่วงฤดูแล้ง เพื่อนำมาเป็นอาหาร เป็นสิ่งหนึ่งที่มีมักจะเสี่ยงต่อการเกิดไฟไหม้ได้ เพราะในการล่าหนุนาต้องมีการจุดไฟเผาป่าบริเวณที่มีหนุนาอยู่ ดังนั้นถ้าหากประมาณที่อาจจะทำให้ไฟไหม้ป่าบริเวณกว้างได้ แต่ในปัจจุบัน .หลังจากที่มีการดำเนินการตามโครงการป่าชุมชนขึ้นแล้ว ก็ไม่ปรากฏว่ามีผู้เข้าไปล่าหนุนาในบริเวณป่าแห่งนี้แต่อย่างใด เนื่องจากเกรงเกิดไฟไหม้ป่าซึ่งต้องถูปรับใหม่เป็นเงินจำนวนมาก การเก็บหาไข่มดแดงหรือการหาไข่มดแดง ซึ่งช่วงฤดูของการหาไข่มดแดง จะเริ่มตั้งแต่ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม เป็นวิถีชาวบ้านที่มีมาช้านาน ซึ่งนอกจากจะนำมาเป็นอาหารแล้ว ยังสามารถนำไปขายเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้อีกด้วย ตลาดส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านนิยมนำไข่มดแดงไปขาย ได้แก่ ตลาดในจังหวัดมหาสารคาม และที่ตลาดอำเภอกันทรวิชัย หรือบางไม้ก็เดินเร่ขายตามชุมชนต่าง ๆ โดยการนำไข่มดแดงจัดห่อใส่ใบตองพลวง (ตองงุง) และจากการสัมภาษณ์ นายทองจันทร์ ภูเมื่อนวาส ผู้นำและตัวแทนกลุ่มออมทรัพย์บ้านหนองโก หมู่ที่ 12 มีอาชีพ ทำนา และหาของป่า ซึ่งจะนำผลผลิตที่ได้ไปขายที่ตลาดสดในอำเภอกันทรวิชัยเป็นประจำ เล่าว่า ในบริเวณป่าชุมชน โคนสูง มีของป่าจำนวนมาก สามารถนำขายเพื่อเป็นรายได้เสริมให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย

3) การใช้ประโยชน์จากการเก็บสมุนไพร การเก็บสมุนไพรในป่าโคกสูงถือว่าพบน้อยที่สุดเพราะสภาพป่าชุมชน โคนสูงไม่ได้เป็นป่าที่มีความชื้นตลอดทั้งปี ประกอบกับป่าชุมชน โคนสูงมีความหนาแน่นไม่เพียงพอที่จะสามารถผลิตพืชสมุนไพรได้อย่างหลากหลาย เพราะโดยธรรมชาติของพืชสมุนไพรส่วนใหญ่มักเกิดในพื้นที่ชุ่มน้ำตลอดทั้งปี ด้วยเหตุนี้การเก็บสมุนไพรเพื่อประกอบเป็นยารักษาโรคของคนในหมู่บ้านหนองโกจึงไม่ค่อยปรากฏมากนัก หรือมีบ้างที่เป็นผู้สูงอายุที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “หมอชา” ซึ่งในบ้านหนองโก มีคนที่รู้เรื่องพืชสมุนไพร ประมาณ 4 คน และเป็นผู้สูงอายุทั้งหมด จากการสอบถามพบว่าสมุนไพรที่อยู่ในป่าชุมชน โคนสูงมีปริมาณที่น้อยมาก ส่วนใหญ่ เป็นสมุนไพรประเภทที่ใช้รักษาโรคจำพวกในระบบทางเดินอาหารและไข้หวัดเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรก็มักจะใช้วิธีการชงชากและนำมาปลูกที่บ้าน และก็ไม่ได้มีการนำไปปลูกเพิ่มแต่อย่างใด ซึ่งแตกต่างจากไม้ยืนต้นที่มีการปลูกอยู่เป็นประจำ ประกอบกับภาวะเขียบข้อตกลง

ไม่ได้ครอบคลุมถึงการทำลายทรัพยากรดังกล่าวเพราะมองว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยและล้าสมัยในปัจจุบัน

4) การใช้ประโยชน์เพื่อเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ ป่าชุมชน โคนสูงเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ชาวบ้านมักใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงสัตว์ เพราะคนในชุมชนส่วนใหญ่มักประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ โดยในฤดูกาลทำนาชาวบ้านไม่มีพื้นที่ในการเลี้ยงสัตว์จึงได้นำสัตว์เลี้ยงของตนเองเข้ามาเลี้ยงในป่าชุมชน โคนสูงเพราะมองว่าป่าชุมชน โคนสูงคือพื้นที่ป่าสาธารณะที่ทุกคนใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ จากการศึกษาสภาพทั่วไปของบ้านหนองโกพบว่าพื้นที่สาธารณะน้อยมาก ด้วยเหตุนี้คณะกรรมการป่าชุมชนจึงไม่ได้มีการหวงห้ามให้มีการนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงแต่อย่างใด ซึ่งในช่วงฤดูกาลทำนา หรือฤดูฝนป่าชุมชน โคนสูงก็มีความอุดมสมบูรณ์อยู่แล้ว กรณีดังกล่าวได้เป็นประเด็นโต้แย้งของคนในชุมชนมาตั้งแต่ในอดีตเพราะมีความเห็นที่แตกต่างกันออกไป โดยกลุ่มหนึ่งมองว่าการที่อนุญาตให้สามารถนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงในป่าชุมชนเป็นผลดี เพราะคนที่ไปเลี้ยงสัตว์ก็จะทำหน้าที่สอดส่องดูแลการทำลายป่า มูลสัตว์ยังเป็นปุ๋ยให้ต้นไม้ และสัตว์เลี้ยงก็กินหญ้าทำความสะอาดป่าไม่ให้มีสภาพรก แต่อีกกลุ่มหนึ่งก็มองว่าไม่สมควรให้มีการนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงในพื้นที่ป่าเพราะจะทำให้พันธุ์พืชที่อยู่ในป่าถูกทำลายจากการเหยียบย่ำของสัตว์หรือคนที่ไปเลี้ยงสัตว์ก็มักจะหักกิ่งไม้มาเขียนตีสัตว์ ซึ่งเป็นการทำลายป่าอีกวิธีหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดทั้ง 2 กลุ่มก็ไม่ได้นำไปสู่ความขัดแย้งแต่อย่างใดเพราะระบบการถือถือดูแลและความเห็นอกเห็นใจต่อสมาชิกของคนในชุมชนคือประเด็นสำคัญที่สุดที่ทำให้ความผูกพันระหว่างป่าและผู้อาศัยป่าแยกออกจากกันไม่ได้

1.2.4 ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบันของป่าชุมชน โคนสูง บ้านหนองโก หมู่ 12

สภาพป่าชุมชนในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะได้รับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ของคนในชุมชนแต่ทรัพยากรต่าง ๆ ในป่าชุมชน ยังคงมีความหลากหลายอย่างมาก ซึ่งส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากหลังปี พ.ศ. 2538 ป่าชุมชน โคนสูง ได้รับการฟื้นฟูสภาพป่าตามโครงการขององค์การบริหารส่วนตำบลโคกพระ ที่ได้ร่วมกับประชาชนในพื้นที่ดำเนินการ ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนจนทำให้ทรัพยากรต่าง ๆ มีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นพืชสมุนไพร สัตว์ป่าเห็ด ไม้ยืนต้น ผักตามฤดูกาล โดยในปี 2541 ยังได้รับพระราชทานรางวัล การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ดีเด่นในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ซึ่งต่อมา ป่าชุมชน โคนสูง ก็ได้เข้าสู่สถานการณ์วิกฤติอีกครั้ง เมื่อประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญเหมือนในอดีต อีกทั้งยังมีการบุกรุก และเผาป่า จนป่ามีพื้นที่และปริมาณเหลือน้อยลงทุกวัน (สำนักทะเบียนราษฎร องค์การบริหารส่วนตำบลโคกพระ. 2550 : 10-12)

สรุปได้ว่าข้อมูลทั่วไปขององค์การบริหารส่วนตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด มหาสารคาม ประกอบด้วย ที่ตั้ง ลักษณะภูมิอากาศ เขตการปกครอง อาชีพ สถาบันและ องค์การศาสนา และข้อมูลด้านการศึกษา เป็นต้น ส่วนบริบทป่าชุมชน โคกสูง บ้านหนองโก หมู่ 12 ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วย สภาพป่าชุมชนโคกสูง บ้านหนองโก หมู่ 12 ในอดีต สภาพป่าชุมชนโคกสูง บ้านหนองโก หมู่ 12 ในปัจจุบัน ลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โคกสูง และทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบันของป่าชุมชน โคกสูง เป็นต้น

2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวคิดการมีส่วนร่วมถือได้ว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาในยุค ปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นในระดับชุมชน องค์กร หรือระดับประเทศ เพราะกระบวนการพัฒนา ดังกล่าวย่อมต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนเป็นกลไกหลักในการพัฒนา ด้วยเหตุนี้การศึกษา ดังกล่าวจึง ได้นำเอาแนวความคิดการมีส่วนร่วมเข้ามาเป็นกรอบในการศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ได้มีนักวิชาการหลายคน ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน พอสรุปได้ดังนี้คือ

จำนง ไพโรจน์ (2533 : 11) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของ ประชาชนหมายถึง การที่ประชาชนได้แสดงออกทางพฤติกรรมร่วมกับชุมชน ซึ่งเริ่มจากการที่ ประชาชนเข้าใจสภาพที่แท้จริงของชุมชนและเห็นช่องทางที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ได้ เมื่อประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีความคิดเห็นสอดคล้องต้องกัน ก็จะแสดงออกทางพฤติกรรม ร่วมกันในลักษณะต่างๆ เช่น ร่วมกันคิดแก้ปัญหาทางเลือกในการแก้ปัญหาและตัดสินใจ ดำเนินการตามวิธีทางประชาธิปไตย เพื่อบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ร่วมกัน

คุณฎี อายุวัฒน์และคณะ (2535 : 7) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนได้มีโอกาสเข้าร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่กระบวนการเบื้องต้นจนถึง กระบวนการสิ้นสุด โดยที่การเข้ามามีส่วนร่วมอาจร่วมในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือครบ

วงจรถูกได้ การเข้าร่วมมีทั้งรายบุคคลกลุ่มคน จนถึงกลุ่มองค์กรซึ่งมีความเห็นสอดคล้องกันในการเข้าร่วมรับผิดชอบเพื่อดำเนินการพัฒนาและแลกเปลี่ยนไปในทางที่ต้องการ โดยการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

สุรชัย หวันแก้ว (2527 : 166) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ความอยากร่วมและความสมัครใจ ซึ่งแยกการเสียสละและหวังรางวัลตอบแทน โดยสิ่งเหล่านี้จะสอดคล้องกันทั้งชีวิตและวัฒนธรรม

ชลัช จงสืบพันธ์ (2546 : 318) ได้ให้กล่าวถึง ความสำคัญการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการพัฒนาท้องถิ่นและประเทศ กล่าวคือ ก่อให้เกิดการดำรงอยู่และการพัฒนาเพื่อเป็นการสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชนและท้องถิ่น ซึ่งเป็นหลักการที่ทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างยั่งยืน การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและการบริหารท้องถิ่น ถือได้ว่าเป็นบันไดขั้นแรกของการชักนำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับชาติต่อไป การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนมีหลายลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น การมีส่วนร่วมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและทางด้านอื่นๆ ซึ่งจะมีผลทำให้ท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการของประชาชน ในส่วนของการปกครองท้องถิ่นนั้น จะมุ่งการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) ของประชาชนเป็นประเด็นสำคัญ โดยตั้งสมมุติฐานว่าหากประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองและการบริหารท้องถิ่นแล้วก็จะส่งผลก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และอื่นๆ และพัฒนา

กำพล แสสนบุญเรือง (2542 : 18) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ความร่วมมือของประชาชนที่มีความเห็นพ้องต้องกัน เข้าร่วมรับผิดชอบในการวางแผน การตัดสินใจ การสนับสนุน การลงมือปฏิบัติตามแผนและการประเมินผล โดยการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการได้

ชูวิทย์ พิทักษ์พรพินคณ (2544 : 29) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ โดยการทำการงานดังกล่าวในห้วงเวลา และลำดับการที่ทรงประสิทธิภาพ คือ ถูกจังหวะและเหมาะสม กับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่า เชื่อถือไว้ใจ การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานรวมกันเป็นกลุ่ม (Teamwork) ที่มีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างและสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาเพราะการมีส่วนร่วมทำให้ผู้เกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนร่วมเข้าใจสถานการณ์ และอุทิศตนมากยิ่งขึ้นเพื่อการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2547 : 117) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่า “เป็นการเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าว เป็นเหตุเร้าใจให้การทำกรบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย และ การมีส่วนร่วมเป็นการสังสรรค์ทางสังคม มักมีส่วนเกี่ยวข้องกับทั้งปัจเจกบุคคลและกลุ่ม โดยที่มีการเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งการเกี่ยวข้องดังกล่าว เป็นเหตุเร้าใจให้กระทำเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มขึ้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อกลุ่มด้วย

ภาคภูมิ โภชนุถุล (2541 : 19) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกันว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยแท้จริงนั้น คือ การที่ประชาชนมีโอกาสอย่างอิสระ ปราศจากการ แทรกแซง ครอบงำ บังคับ ให้ได้พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุม ระดมทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ เพื่อการดำรงชีพตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม เป็นการพัฒนาระบวนการเรียนรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปแบบของการตัดสินใจ ที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนเองอย่างเชื่อมั่นเพื่อเป้าหมายแห่งการพึ่งตนเอง

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2546 : 139) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และการร่วมมือรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2541 : 24-25) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นกระบวนการดำเนินงานร่วมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐ หรือองค์กรเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหของชุมชน โดยยึดหลักการว่า สมาชิกในชุมชนนั้น ๆ จะต้องร่วมมือกันวางแผน และการปฏิบัติงาน เพื่อสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาของประชาชนในชุมชน

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน โดยผ่านกระบวนการวิเคราะห์สังคมและความเห็นชอบของตนเองโดยไม่หวังค่าจ้าง รางวัล จากกิจกรรมที่ได้ดำเนินการ โดยการมีส่วนร่วมดังกล่าวต้องเป็นการมีส่วนร่วมทุกกระบวนการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดไม่ว่าจะเป็น ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตาม ร่วมรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและคนในสังคม ได้รับประโยชน์ร่วมกันอย่างเท่าเทียม

2.1.2 รูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2545 : 243) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของ

ประชาชนในแต่ละท้องถิ่น มีลักษณะการดำเนินการดังนี้

1. เป็นการทำงานที่มีคนหลายๆคนมาทำงานช่วยเหลือกัน โดยแต่ละคนมีความเต็มใจและพร้อมที่จะมาร่วมกันทำงาน ไม่ใช่เป็นการมาร่วมกันโดยบังเอิญโดยไม่ตั้งใจ แต่เป็นการรวมกันอย่างจริงจังจึงจะทำให้การร่วมกลุ่มเพื่อดำเนินการสำเร็จลุล่วงไปอย่าง ต่อเนื่อง
2. คนที่มีส่วนร่วมจะต้องรู้และเข้าใจเป้าหมายของการมีส่วนร่วมกัน หรือบ้างครั้งอาจมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายเลยก็ได้ อันจะเป็นผลให้เกิดความผูกพันในเป้าหมายให้สำเร็จผลตามต้องการ
3. ระหว่างการมีส่วนร่วมกันทำงานจะต้องมีการติดต่อพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอยู่เสมอ การติดต่อสื่อสารระหว่างผู้มาร่วมกันทำงานเป็นสิ่งจำเป็นการทำงาน จึงจะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ผู้นำหรือผู้ปกครองต้องอาศัยการติดต่อสื่อสารในการ อำนวยความสะดวกต่างๆภายใต้การบริหารการปกครองของตน
4. เป็นการทำงานที่มีการแบ่งงานกันทำ การทำงานร่วมกันหลายๆคน จำเป็นจะต้องมีการแบ่งงานกันทำตามลักษณะของงานทั้งนี้เพื่อให้งานแต่ละส่วนดำเนินไป อย่างต่อเนื่องและมีการใช้ทรัพยากรกำลังคนอย่างเต็มที่โดยจะต้องมีการตกลงกันว่าใครเป็นผู้กระทำอย่างไร และกำหนดเวลานัดหมายกันเมื่อไร

จเร ปานจีน (2545: 8) ได้สรุป รูปแบบการมีส่วนร่วมในงานวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการทางเศรษฐกิจ ได้แบ่งการมีส่วนร่วมไว้ 10 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมประชุม
2. การมีส่วนร่วมในการออกเงิน
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริจาค
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้เริ่มการ
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ออกวัสดุอุปกรณ์
10. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงานหรือเป็นลูกจ้าง

โคเฮน และ อัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff. 1977 : 32) ได้แบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision-Making) ได้แก่ การตัดสินใจตั้งแต่ในระยะเริ่ม การตัดสินใจในช่วงของกิจกรรม และการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโครงการ ให้มีการสนับสนุนด้านทรัพยากร การเข้าร่วมบริหาร การร่วมมือ ทั้งการเข้าร่วมแรงร่วมใจ

3. การมีส่วนร่วมในประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็ประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางด้านสังคม หรือประโยชน์ส่วนบุคคล

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ซึ่งนับเป็นการควบคุม และตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

สรุปได้ว่า รูปแบบและลักษณะของการมีส่วนร่วม มีความหมายและความสำคัญที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนา สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 จะให้ความสำคัญในรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยอาศัยบทบาทและกิจกรรมในการดำเนินงานเป็นหลัก เช่น รูปแบบการมีส่วนร่วมจะต้องประกอบไปด้วย การร่วมศึกษา การร่วมวางแผน การร่วมปฏิบัติร่วมรับผลประโยชน์ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มนี้มักเป็นนักวิชาการในประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยอาศัยบริบทของประเทศเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ส่วนกลุ่มที่ 2 จะให้ความสำคัญ วัตถุประสงค์และเป้าหมาย เป็นหลัก เพราะมีความเชื่อว่ารูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมคือ การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในบางขั้นตอนรวมถึงการร่วมรับผลประโยชน์เป็นประเด็นสำคัญ

2.1.3 หลักการของการมีส่วนร่วมของประชาชน

สมนึก ปัญญาสิงห์ (2532 : 275- 276) ได้กำหนดหลักการและแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ดังต่อไปนี้

1. ต้องยึดหลักความต้องการและปัญหาของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมหากกิจกรรมที่จะนำไปให้ประชาชนเป็นเรื่องใหม่ ก็ต้องใช้เวลาในการกระตุ้นแรงเร้า ความสนใจให้ความรู้และความเข้าใจจนประชาชนยอมรับความจำเป็นและประโยชน์ในการทำกิจกรรมเหล่านั้น

2. กิจกรรมต้องดำเนินการในลักษณะกลุ่ม ในชุมชนต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชนที่จะดำเนินการต่อไปโดยไม่ต้องพึ่งพาทภายนอก โดยเฉพาะใน

ระยะเริ่มต้น ด้วยมีการทุ่มเทในลักษณะการให้เปล่าโดยสิ้นเชิง ต้องทำให้ประชาชนเกิดความสำนึกเป็นเจ้าของกิจกรรมและต้องสามารถทำต่อไปเองได้

3. กิจกรรมการพัฒนาที่นำเข้าไปในชุมชน ต้องสอดคล้องกับความพร้อมของชุมชนสภาพแวดล้อม ความสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน

4. การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนโดยทั่วไปจะสามารถรับทราบทัศนคติและการยอมรับสิ่งใหม่ๆ ได้เร็วแล้วเป็นผู้นำที่ชาวบ้านมีความศรัทธาอยู่ในตัว การเริ่มต้นจากผู้นำจึงเป็นไปได้เร็วกว่าประชาชน โดยทั่วไป

5. ขั้นตอนการดำเนินการต่างๆต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นต้นกล่าวคือร่วมหาข้อมูลร่วมหาสาเหตุปัญหาหรือทางแก้ปัญหา ร่วมตัดสินใจร่วมการวางแผน ร่วมปฏิบัติติดตามผล จนถึงขั้นการร่วมบำรุงรักษาในระยะยาว

สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย (2542 : 9) อธิบายว่า หลักการมีส่วนร่วมเกิดจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าให้กระทำ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย นอกจากนั้นยังมีเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
2. ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม
3. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม

ไพรัตน์ เตะระรินทร์ (2527 : 20) ได้กล่าวถึง รูปแบบของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายที่กำหนดไว้ ต้องดำเนินงานตามขั้นตอนดังนี้คือ

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหา สร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข อดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือเพื่อสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมเพื่อขจัด แก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน

4. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุด
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้ง โดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาในชุมชนเป็นแนวคิดที่มีมาหลายทศวรรษแล้ว ด้วยเหตุผลที่ว่า การพัฒนาประเทศที่ผ่านมามีการโดยรัฐเพียงฝ่ายเดียว ศักยภาพและขีดความสามารถของประชาชนในการจัดการและแก้ไขปัญหาชุมชนซึ่งมีทุนทาง ประสพการณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ได้ได้รับความสำคัญ ทำให้การแก้ปัญหาไม่มี ประสิทธิภาพและไม่สามารถจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน จึงมีการ สรุบทบทเรียนว่า ประชาชนน่าจะเป็นผู้เข้าไปมีส่วนร่วม หรือมีส่วนได้ส่วนเสียในการวิเคราะห์ ปัญหาและแสวงหาทางออกร่วมกับรัฐ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนกับภาครัฐในการ จัดการสิ่งแวดล้อม มีระดับหรือความเข้มข้นแตกต่างกัน ไปตามกฎหมายและนโยบายเฉพาะ เรื่องนั้น ๆ

กลุ่มงานพัฒนายุทธศาสตร์มหาดไทย สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย (2542 : 11) กล่าวถึง หลักการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม ต้องเกิดขึ้นพร้อม กันทั้ง 2 ทางคือ กลไกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และความตระหนักของประชาชน ซึ่ง ยังมีช่องว่างในด้านความรู้ ความเข้าใจ นอกจากนี้ยังมีช่องว่างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมใน การเรียกร้องผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับมากกว่าประโยชน์ของท้องถิ่นหรือประเทศ ส่วน กฎหมายที่กำหนดให้มีการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่น โดยตรง เป็น โอกาสหนึ่งในการใช้อำนาจ ของประชาชนเลือกตั้งผู้ที่สามารถทำประโยชน์ให้กับท้องถิ่นได้ และกฎหมายที่ให้สิทธิในการ ถอดถอนผู้ที่ไม่เหมาะสมออกจากตำแหน่ง จึงเป็น โอกาสในการเรียนรู้ด้านประชาธิปไตยของ ประชาชน นอกจากนี้ยังมีระเบียบที่กำหนดให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นกรรมการในคณะ

ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การประกวดราคา การจัดซื้อ-จัดจ้างต่าง ๆ แต่ช่องว่างเกิดขึ้นถ้าผู้บริหารท้องถิ่นเลือกเอาพวกของตนเข้าไป

สรุปได้ว่า หลักการในการมีส่วนร่วมของประชาชน มีขั้นตอนและลักษณะที่คล้ายคลึงกันในเรื่องของความเสมอภาคความเท่าเทียมในการร่วมกิจกรรม โดยอาศัยปัจจัยและทรัพยากรที่สำคัญที่สุดจากคนในชุมชนเพื่อให้เกิด การพัฒนาอย่างมีขั้นตอนหลักการดังกล่าวได้ให้ความสำคัญกับทรัพยากรพื้นฐานในชุมชน มากกว่าการอาศัยทรัพยากรจากภายนอก เพราะมองว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต้องเกิดจากจิตใจหรือจิตสำนึก มากกว่าการมีส่วนร่วมเพื่อหวังผลประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรม

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน

2.2.1 ความหมายของป่าชุมชน

ป่าชุมชน ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าอย่างมหาศาลสำหรับคนในชุมชนและสังคม ที่ต้องอาศัยประโยชน์จากป่าทั้งทางตรงและทางอ้อม ทรัพยากรป่าชุมชน มีความสำคัญเป็นอย่างมาก พร้อมทั้งได้มีนักวิชาการ องค์กรชาวบ้าน และนักพัฒนาเอกชน ได้ให้ความหมายไว้อย่างมากมาย ดังต่อไปนี้

อำนาจ คอวนิช (2528 : 10) กล่าวว่า ป่าชุมชนหมายถึง ป่าไม้ธรรมชาติหรือป่าที่สร้างขึ้น เพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยมีจุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชนเพื่อยกระดับรายได้และความเป็นอยู่ของประชาชนเจ้าหน้าที่ทางราชการที่เข้าไปจะต้องรู้จักการวางตัวให้เข้ากับชาวบ้าน

โกมล แพรกทอง (2533 : 5) กล่าวว่า ป่าชุมชน หมายถึง รูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความรู้ ความต้องการพึ่งพาป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าและให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์ดังกล่าว เป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องเสมอตามความต้องการของชุมชน

มงคล ดำนธานินทร์ และคณะ (2539 : 8) ได้ให้ความหมายของ ป่าชุมชนไว้ 3 ประการคือ

1. พื้นที่ป่าที่ชาวบ้านอาศัยและทำมาหากินอยู่ในการนี้ทำให้ชาวบ้านรู้สึกผูกพันในทรัพยากรป่า
2. เป็นพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านเลือกใช้ประโยชน์ โดยไม่ต้องครอบครองพื้นที่ป่าทั้งหมด แต่ได้เลือกใช้ตามความจำเป็น

3. เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านสามารถจำแนกชนิดและขนาดของพื้นที่ได้

บุญเรือง ยางเครือและคณะ (2548 : 3) กล่าวว่า ป่าชุมชนหมายถึง ป่าที่ประชาชนในหมู่บ้านรอบป่าใช้ประโยชน์ซึ่งรวมถึงพื้นที่ป่าไม้ที่จัดแบ่งหรือกำหนดไว้เป็นของชุมชน มีการจัดการโดยชุมชนมีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนถาวรตามกฎหมายเกณฑ์ที่ชุมชนกำหนด ซึ่งอาจเป็นป่าธรรมชาติและป่าที่ชุมชนปลูกเอง

สรุปได้ว่า ป่าชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าสาธารณะที่อยู่ในอาณาเขตชุมชน ประชาชนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้อย่างเท่าเทียมตามข้อตกลงที่ชุมชนได้กำหนดร่วมกันและยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่อดีต

2.2.2 ความสำคัญของป่าชุมชน

อมรา พงศาพิชญ์ (2533 : 31) กล่าวถึง ลักษณะและความสำคัญป่าชุมชน ในภาคอีสานมีหลายรูปแบบ ซึ่งขึ้นอยู่กับภูมิเวศน์ของพื้นที่โดย ประเภทแรก เป็นพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านอาศัยและทำมาหากิน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกผูกพันในทรัพยากรป่า ประการที่สอง เป็นพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านเลือกใช้ประโยชน์โดยไม่ได้ครอบครองพื้นที่ป่าทั้งหมด แต่ได้เลือกใช้ตามความจำเป็นของชุมชน และประการที่สาม เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านเลือกจำแนกชนิดและขนาดของพื้นที่ได้ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น มนุษย์จำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ในลักษณะที่แสดงพฤติกรรมของมนุษย์ในการใช้ประโยชน์รูปแบบต่าง ๆ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีผลต่อการหล่อหลอมพฤติกรรมของมวลมนุษย์เช่นเดียวกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นไปในลักษณะที่ว่าการแสดงปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ ได้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดขึ้นแก่กันและกันในรูปแบบต่างๆ เช่น การที่ป่าไม้ถูกทำลายลงด้วยฝีมือของมนุษย์ได้ก่อให้เกิดปัญหาน้ำท่วม ภูเขาถล่ม แหล่งอาหารธรรมชาติหมดไป ได้ส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เองการที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันและเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทำให้มนุษย์ได้พัฒนาวัฒนธรรมขึ้น และวัฒนธรรมนี้เองมีส่วนสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ต่อธรรมชาติและต่อมนุษย์ด้วยกัน วัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นนี้ได้แก่ วัตถุสิ่งของ หรือแบบแผนของพฤติกรรมหรือความคิดหรือกระบวนการทำงาน

บัญญัติ แก้วส่อง และคณะ (2539 : 3-4) กล่าวถึง ความสำคัญของป่าชุมชน เพื่อให้มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสามารถค้นคิดวิธีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมด้วย นอกจากนี้วัฒนธรรมยังเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้ใน

สังคม สำหรับการปรับตัวและการใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาตินั้น มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุและเครื่องมือ เครื่องมือต่าง ๆ ที่ได้พัฒนาขึ้นจากประสบการณ์อันยาวนานของมนุษยชาติ โดยการส่งสมความรู้จากรุ่นหนึ่งสืบต่อกันไปยังอีกรุ่นหนึ่ง สิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นอาจได้แก่ สิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม ปติมากรรม และที่มีผลกระทบโดยตรงต่อธรรมชาติได้แก่ เทคโนโลยีทั้งหลายนั่นเอง ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีมี ผลทำให้มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้มากขึ้น มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม หรือปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมแก่การดำเนินชีวิตของมนุษย์ได้ดีขึ้น เช่น มนุษย์สามารถสร้างเขื่อนหรือฝายกักเก็บน้ำไว้ใช้เพื่ออุปโภคและบริโภค สามารถสร้างเครื่องปรับอากาศ เพื่อทำให้ความเย็นในที่อยู่อาศัยในเขตร้อนอย่างประเทศไทย สามารถสร้างเครื่องมือเครื่องมือในการทำมาหากิน เพื่อมนุษย์จะได้หาประโยชน์จากธรรมชาติ เพื่อให้ตนเองสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เป็นต้น

นอกจากวัฒนธรรมทางวัตถุแล้ว ส่วนของวัฒนธรรมอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญได้แก่ วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมนี้ จะเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในชุมชนหนึ่ง ให้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องต้องกัน นอกจากวัฒนธรรมเชิงนามธรรม จะมีส่วนในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันแล้ว วัฒนธรรมส่วนนี้ยังมีบทบาทในการกำหนดความสัมพันธ์ของมนุษย์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติด้วย ซึ่งมักจะอยู่ในรูปของธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อทางศาสนา กฎหมาย เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ การแห่นางแมว ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในป่า ภูเขาหรือต้นไม้ กฎหมายที่ดิน กฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ฉบับต่างๆ เป็นต้น

ป่าชุมชน เป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของป่าไม้กับชุมชนในลักษณะที่ว่า การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนต้องพึ่งพาอาศัยทรัพยากรป่าไม้ เพราะป่าไม้ เป็นแหล่งอาหาร สมุนไพรที่สามารถนำมาใช้ในการรักษาโรค คนในชุมชนได้อาศัยไม้จากป่า เพื่อการก่อสร้างที่อยู่อาศัย ดังนั้นเมื่อป่าถูกหักร้างอาจพงจนเหี้ยนเตียนไป ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ในความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้กับชุมชนนั้น ชุมชนต่าง ๆ ได้พัฒนากลไกเพื่อใช้ในการจัดการการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น บางชุมชน อาจตั้งคณะกรรมการหรือกลุ่มอนุรักษ์ขึ้นมา เพื่อดูแลการใช้ประโยชน์จากป่า และบางชุมชนอาจมีระบบความเชื่อเป็นแกนนำในการจัดการในการจัดการป่าชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้ เพราะทุกชุมชนจะมีโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งจะมีบทบาทอย่างสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เช่น ความเชื่อเรื่องผี

ปู้ตา ช่วยให้คนในชุมชนใช้ประโยชน์จากป่าปู้ตาได้อย่างเหมาะสม พอดี

สรุปได้ว่า ความสำคัญของป่าชุมชน มีความสำคัญต่อมนุษย์ 3 ประการ ได้แก่

1) เป็นพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านอาศัยและทำมาหากิน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกผูกพันในทรัพยากรป่า 2) เป็นพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านเลือกใช้ประโยชน์โดยไม่ได้ครอบครองพื้นที่ป่าทั้งหมด แต่ได้เลือกใช้ตามความจำเป็นของชุมชน และ 3) เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านเลือกจำแนกชนิดและขนาดของพื้นที่ได้ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น มนุษย์จำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ในลักษณะที่แสดงพฤติกรรมของมนุษย์ในการใช้ประโยชน์รูปแบบต่าง ๆ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีผลต่อการหล่อหลอมพฤติกรรมของมวลมนุษย์เช่นเดียวกัน

2.2.3 ประเภทของป่าชุมชน

โกมล แพรกทอง (2533 : 6) ได้จำแนก ประเภทของป่าชุมชน มี 8 ประเภท คือ

1. ป่าอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร เป็นป่าที่ชุมชนร่วมกันกำหนดหวงห้ามมิให้มีการบุกรุกเพื่อเป็นการรักษาต้นน้ำลำธาร
2. ป่าวัดป่าหรือเขตอภัยทาน เป็นป่าที่ชุมชนร่วมกันกำหนดให้เป็นเขตสำนักสงฆ์หรือเขตอภัยทาน เป็นศูนย์ปฏิบัติธรรม และศูนย์ศึกษาธรรมชาติ
3. ป่าคอนปู้ตา เป็นป่าที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชุมชนที่มีต่อธรรมชาติสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยสถิตอยู่
4. ป่าช้า มีในทุกพื้นที่เป็นสถานที่เผาหรือฝังศพคนตายที่ชุมชนกำหนดให้เป็นเขตหวงห้าม
5. ป่าโรงเรียน เป็นป่าที่โรงเรียนในชุมชนมีการอนุรักษ์ไว้หรือปลูกขึ้นใหม่ในพื้นที่โรงเรียน
6. ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์ เป็นป่าที่ชาวบ้านกันเขตไว้สำหรับเลี้ยงสัตว์หรือใช้สอยเพื่อประโยชน์อื่นๆ
7. ป่าไม้ใช้สอย เป็นป่าที่ถูกกำหนดให้สามารถใช้สอยประโยชน์จากชุมชนโดยมีมาตรการในการดูแลรักษาาร่วมกัน
8. ป่าปลูกพัฒนา เป็นพื้นที่ป่าที่เกิดขึ้นภายหลังตามนโยบายของภาครัฐหรือเนื่องในโอกาสต่างๆ ของปี

สรุปได้ว่า ประเภทของป่าชุมชน แบ่งออกเป็น 8 ประเภท เช่น ป่าอนุรักษ์ดิน น้ำลำธาร ป่าวัดป่าหรือเขตอภัยทาน ป่าคอนปุตตา ป่าช้า ป่าโรงเรียน ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์ ป่าไม้ ไร่สอย และป่าปลูกพัฒนา เป็นต้น

2.3 พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2550

แนวคิดเรื่องการจัดการป่าชุมชน ถือได้ว่าได้รับการยอมรับอย่างมากในสังคม ปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในพื้นที่ชนบท ที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิต การออกพระราชบัญญัติป่าชุมชน ได้มีความพยายามในการผลักดันและปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กระทั่งพระราชบัญญัตินี้ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญในทางสังคมและการเมืองในเวลาต่อมาซึ่งมีเนื้อหาและที่มาสำคัญดังต่อไปนี้

2.3.1 ที่มาของพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2550

เสน่ห์ จามริก และยศ สันต์สมบัติ (2536 : 23) ได้กล่าวถึง ที่มาของการรณรงค์ประเด็นป่าชุมชนในประเทศไทย เริ่มขึ้น เมื่อเกิดกรณีที่ชาวบ้านบ้านห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ ได้คัดค้านการเข้าป่าโดยนายทุนในปี พ.ศ. 2532 และชาวบ้านเรียกร้องให้กรมป่าไม้ถอนการให้เข้าพื้นที่ป่า และมอบป่านั้นให้ชาวบ้านจัดการในรูปแบบของป่าชุมชน กรณีป่าบ้านห้วยแก้ว ได้ถูกเผยแพร่ออกไปในวงกว้าง ทำให้ชาวบ้านในภาคเหนือตื่นตัวที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการป่ามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชาวบ้านได้เคยต่อสู้คัดค้านการสัมปทานทำไม้มาก่อน ในขณะที่องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ ได้ให้ความสนใจต่อการสำรวจและศึกษาข้อมูลการจัดการป่าชุมชน ซึ่งพบว่า ในขณะนั้นมีถึง 140 ป่าชุมชนในภาคเหนือ นำไปสู่การรณรงค์ให้รัฐมนตรีโยบายสนับสนุนป่าชุมชน เพื่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าอย่างยั่งยืน การรณรงค์เรื่องป่าชุมชนเข้มข้นขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2532-2536 เมื่อปรากฏความล้มเหลวการอพยพคนออกจากเขตป่าอนุรักษ์ มีหลายกรณี เช่น การอพยพชาวบ้านในอำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ปี พ.ศ. 2528 การอพยพชาวบ้านจากอุทยานแห่งชาติดอยหลวง ไปสู่พื้นที่รองรับบ้านผาช่อง จังหวัดลำปาง ในปี พ.ศ. 2537 โครงการจัดสรรที่ดินทำกินในเขตป่าสงวนที่เสื่อมโทรม ให้แก่ราษฎรผู้ยากไร้ (ดจก.) ในปี พ.ศ. 2535 เป็นต้น และประกอบกับสังคมไทย ได้ให้ความสนใจต่อปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และเริ่มมีการวิพากษ์วิจารณ์ การจัดการป่าของกรมป่าไม้ ซึ่งล้มเหลวมาโดยตลอด ต่อมากรมป่าไม้ได้ร่างกฎหมายป่าชุมชนขึ้นในปี พ.ศ. 2534 และได้ปรับปรุง

เสร็จในปี พ.ศ. 2536 เป็นร่างกฎหมายที่สนับสนุนการปลูกป่าเศรษฐกิจ และอนุญาตให้ชุมชนมีสิทธิใช้สอยป่าเฉพาะป่าที่ปลูกขึ้นเท่านั้น องค์กรประชาชน ปฏิเสธร่างกฎหมายดังกล่าว เพราะเห็นว่า ยังให้อำนาจแก่กรมป่าไม้อย่างเบ็ดเสร็จนั่นเอง การสนับสนุนการปลูกป่าเพื่อเศรษฐกิจยังถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก เพราะเจตนารมณ์อันแท้จริงของการมีป่าชุมชน เป็นไปเพื่อการอนุรักษ์ มิใช่การแสวงหาผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ ความขัดแย้งในการจัดการป่า ชับซ้อนยิ่งขึ้น เมื่อรัฐต้องการที่จะอนุรักษ์ป่า โดยทำให้เป็นเขตป่าปลอดมนุษย์ ซึ่งต้องอพยพชุมชนออกจากเขตป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย ในแง่นี้ รัฐมีความชอบธรรมในการดำเนินการมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา โดยเฉพาะเมื่อเป้าหมายของการอพยพ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งถูกมองว่าเป็นภัยต่อทรัพยากรและความมั่นคงของประเทศ ขณะที่กลุ่มองค์กรอนุรักษ์และชนชั้นกลางในสังคมส่วนหนึ่งคิดเช่นเดียวกับรัฐที่มองว่าพื้นที่สูงเป็นเขต ป่าต้นน้ำ ที่สำคัญควรปกป้องรักษาไว้ให้เป็นพื้นที่ที่สีเขียวปราศจากการถูกรบกวนทั้งสิ้น

นักวิชาการองค์กรพัฒนาเอกชน (อพช.) และชาวบ้านในเครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ ได้ร่วมกันยกร่างกฎหมายป่าชุมชนฉบับประชาชนขึ้น โดยอิงประสบการณ์การจัดการป่าชุมชนจากทุกภาค ประกอบกับการวิจัยเรื่อง “ ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา” กระบวนการร่างและหลักคั่นกฎหมาย ทำให้มีการประสานงานระหว่างเครือข่ายชาวบ้านในระดับประเทศ ซึ่งประกอบด้วย เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ สมัชชาชาวนาชาวไร่ภาคอีสาน เครือข่ายป่าชุมชนภาคใต้ สมัชชาคนจน สมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ สมาพันธ์ประมงพื้นบ้านภาคใต้ และสมัชชาชนเผ่าแห่งประเทศไทย เครือข่ายชาวบ้านต้องการ พ.ร.บ. ป่าชุมชน ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น มีชาวบ้านถูกจับกุมโดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ทั้ง ๆ ที่ใช้ประโยชน์จากป่าตามกฎระเบียบการดูแลรักษาป่าของชุมชน ชาวบ้าน อยากรมีอำนาจ จับกุมผู้ลักลอบตัดไม้ในป่าชุมชน และต้องการให้กฎระเบียบการดูแลรักษาป่าของพวกเขา ได้รับการยอมรับตามกฎหมาย ความหลากหลายทางความคิดเห็นของคนในสังคมต่อ “ ป่าชุมชน” นำไปสู่การประสานงานระหว่างหลายฝ่าย เพื่อร่างกฎหมายป่าชุมชนรวมกันอย่างเป็นทางการ วันที่ 7-9 เมษายน พ.ศ. 2539 ที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเรียกว่าร่าง พ.ร.บ. ป่าชุมชน ฉบับคณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (ก.น.ภ.)

อย่างไรก็ตาม หลังจากนั้นได้มีการโต้แย้งทางความคิดในเวทีสาธารณะ ระหว่างฝ่ายที่เห็นด้วยและฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย ที่จะให้มีป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ มีข้อกังขาอยู่ที่ความไม่เชื่อมั่น และการมีอคติต่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่สูง ตลอดจนการยึดหลักความรู้ทางนิเวศวิทยา กระแสหลัก แต่ละฝ่ายได้เคลื่อนไหวโดยการยื่นหนังสือร้องเรียนต่อรัฐบาล ซึ่งนำไปสู่การมี

เวทีรับฟังความคิดเห็น ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการประชาพิจารณ์ ในปี พ.ศ. 2540 ตามด้วยการปรับปรุงแก้ไขร่างกฎหมายร่วมกันระหว่าง องค์การอนุรักษ์ อพช. เครือข่ายชาวบ้าน และภาครัฐ ล่าสุดในวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2543 ฝ่ายเครือข่ายองค์กรชาวบ้านได้เสนอร่างกฎหมาย ป่าชุมชนฉบับประชาชน โดยการเข้าชื่อประชาชนจำนวน 50,000 รายชื่อ เสนอต่อรัฐสภา ตามมาตรา 170 แห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540

สรุปได้ว่า ที่มาของพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2550 เริ่มขึ้น เมื่อเกิดกรณีที่ชาวบ้านใน จังหวัดเชียงใหม่ ได้คัดค้านการเช่าป่าโดยนายทุนในปี พ.ศ. 2532 และชาวบ้านเรียกร้องให้กรมป่าไม้ถอนการให้เช่าพื้นที่ป่า และมอบป่านั้นให้ชาวบ้านจัดการในรูปแบบของป่าชุมชน ทำให้มีการตื่นตัวที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการป่ามากยิ่งขึ้น โดยองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ ได้สนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ป่าชุมชน ทำให้รัฐบาลรัฐมีนโยบายสนับสนุนป่าชุมชน เพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการป่าอย่างยั่งยืน

2.3.2 องค์ประกอบสำคัญของร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2550

พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2550 ได้อธิบายถึง องค์ประกอบที่สำคัญของป่าชุมชน ดังนี้คือ

1. บทนำ (มาตรา 1 - มาตรา 4) เป็นเนื้อหาที่ว่าด้วยคำนิยามของคำสำคัญที่ปรากฏอยู่ในกฎหมาย เช่น “ป่า” “ป่าชุมชน” “ทำไม้” “ของป่า” ฯลฯ และขั้นตอนในการประกาศบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้
2. บททั่วไป (หมวด 1 มาตรา 5 - มาตรา 6) เป็นเนื้อหาว่าด้วยวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งป่าชุมชนตามกฎหมาย และหลักการของกฎหมายที่ว่าด้วยพื้นที่ป่าชุมชนให้ยังคงอยู่ภายใต้ข้อบังคับของกฎหมายเดิม
3. กลไกและอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการกฎหมายป่าชุมชน (หมวด 2 คณะกรรมการนโยบายป่าชุมชน มาตรา 7 – มาตรา 15 และ หมวด 3 คณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด มาตรา 16- มาตรา 17) กล่าวถึง อำนาจหน้าที่ของกลไกต่างๆ ที่จะตั้งขึ้นภายใต้กฎหมายฉบับนี้ สักส่วน องค์ประกอบ ที่มา และอำนาจหน้าที่ของส่วนต่างๆ ที่ทำให้เข้าใจถึงโครงสร้างการบริหารจัดการให้กฎหมายฉบับนี้ เป็นไปตามข้อบังคับ
4. การจัดตั้งป่าชุมชน (หมวด 4 มาตรา 18 - มาตรา 23) ในส่วนนี้จะมีสาระเกี่ยวข้องกับขั้นตอนและแนวทางในการขอจัดตั้งป่าชุมชนตามกฎหมายซึ่งมีระเบียบ และขั้นตอนการตรวจสอบที่รัดกุมก่อนจะอนุมัติให้จัดตั้งป่าชุมชนในพื้นที่

5. ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและการควบคุมดูแลป่าชุมชนให้เป็นไปตามกฎหมาย (หมวด 5 มาตรา 36 หมวด 6 มาตรา 37 - มาตรา 47) ในส่วนนี้จะเป็นข้อบังคับสำหรับพื้นที่ที่ได้รับการอนุมัติให้จัดตั้งป่าชุมชนแล้ว เพื่อป้องกันและควบคุมไม่ให้พื้นที่ดังกล่าวถูกทำลายโดยมีการกล่าวถึงความร่วมมือกันขององค์กรในชุมชนกับเจ้าหน้าที่ราชการและเอกชน ในการสนับสนุน ควบคุมและดูแล

6. ส่วนที่ว่าด้วยมาตราในการลงโทษการกระทำผิดตามกฎหมายฉบับนี้ (หมวด 7 มาตรา 48 - มาตรา 50 หมวด 9 มาตรา 59 - มาตรา 62) ซึ่งมีข้อกำหนดในการลงโทษ ได้แก่ การเพิกถอนและการกำหนดโทษต่างๆ

7. ส่วนที่ว่าด้วยกองทุนและการจัดการกองทุนป่าชุมชน (หมวด 8 มาตรา 510 - มาตรา 58) เป็นส่วนที่มีสาระเกี่ยวข้องกับ การจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนป่าชุมชนในลักษณะกองทุนหมุนเวียน และมีการบริหารจัดการกองทุน โดยการมีส่วนร่วมจากทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยการตั้งคณะกรรมการกองทุนขึ้น ภายใต้กฎหมายฉบับนี้อ้างอิงตามร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน ฉบับที่ผ่านการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรผู้ประสานงานคณะกรรมการประสานงานองค์การพัฒนาเอกชนภาคเหนือ

บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์ (2550 : 9) ได้ทำการศึกษา พระราชบัญญัติป่าชุมชน ฉบับปี พ.ศ. 2550 ที่ผ่านการพิจารณาของ สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) เมื่อวันที่ 21 พ.ย. 2550 (ต่อไปจะเรียกว่า "กฎหมายป่าชุมชนฉบับ สนช.") และมีการร่างมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ผ่านการต่อสู้ทางความคิดในการยกร่าง และพิจารณากฎหมายมากกว่า 15 ปีแต่ท้ายที่สุดเมื่อกฎหมายผ่านออกมา แต่ไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชนที่ดูแลจัดการป่าในลักษณะที่เรียกกันว่า "ป่าชุมชน" กฎหมายป่าชุมชนฉบับที่ สนช. โหวตผ่านนั้น เป็นฉบับร่าง โดยกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รัฐบาลได้เสนอร่างฉบับดังกล่าว เพื่อมาประกบกับร่างกฎหมายป่าชุมชนฉบับที่สมาชิก สนช. จำนวนหนึ่งร่วมกันลงชื่อเสนอ ซึ่งเป็นฉบับที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับร่างกฎหมายฉบับที่ภาคประชาชนร่วมกันลงรายชื่อ 50,000 คน เสนอมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 ในการพิจารณาวาระแรก สนช. ได้ลงมติใช้ร่างของรัฐบาลเป็นร่างหลัก และตั้งกรรมาธิการวิสามัญพิจารณากฎหมายขึ้นมาจำนวน 25 คน ประกอบด้วยสมาชิก สนช. จำนวน 16 คน บุคลากรภายนอกที่เป็นตัวแทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องจำนวน 6 คนและตัวแทนภาคประชาชน 3 คนในช่วง 8 เดือนของการพิจารณาร่างกฎหมาย คณะกรรมาธิการได้มีการพิจารณาร่วม 24 ครั้ง นับเป็นกฎหมายที่มีการพิจารณายาวนานมากที่สุดใน สนช. นี้ มาตราที่เป็นปัญหาข้อถกเถียงขัดแย้งอย่างมาก คือ มาตรา 25

(การจัดตั้งป่าชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์) และมาตรา 34 (การจัดการป่าชุมชน) คณะกรรมการ วิสามัญฯ เสียซึ่งมากได้โหวตใช้ร่างที่สมาชิก สนช. เข้าชื่อเสนอฝ่ายคณะกรรมการเสีย ซึ่งน้อย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการที่มาจากระทรวงทรัพยากรฯ ได้ข้อสงวนคำแปลยุติไว้ เพื่อขอไปอภิปรายในสภานิติบัญญัติแห่งชาติอีกครั้ง ในการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2550 เห็นด้วยกับคณะกรรมการเสียซึ่งน้อยเนื้อหาของมาตรา 25 และมาตรา 34 ที่ทำให้เครือข่ายป่าชุมชน ไม่อาจรับได้ มีสาระสำคัญคือ

มาตรา 25 อนุญาตให้ชุมชนเฉพาะที่อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์มาก่อนเท่านั้นมี สิทธิ “ยื่นคำขอจัดตั้ง” ป่าชุมชนได้ แต่สำหรับชุมชนที่อยู่มาก่อนการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ ได้ดูแลจัดการป่าชุมชนมาเป็นเวลา 10 ปีตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งในตอนประกาศเขตป่า อนุรักษ์ได้ถูกกันออกมาอยู่นอกเขตป่าอนุรักษ์ ไม่มีสิทธิ “ยื่นคำขอจัดตั้ง” ป่าชุมชน ชุมชนที่ ไม่มีสิทธิ ตามมาตรา 25 นี้ เป็นชุมชนที่อยู่ชายเขตป่าอนุรักษ์ แต่ยังคงดูแลจัดการป่าชุมชนที่อยู่ใน เขตป่าอนุรักษ์เรื่อยมา (ย้ำว่าได้ดูแลมาก่อนการประกาศเป็นป่าอนุรักษ์) เป็นชุมชนที่เป็น ต้นแบบของการยกร่างกฎหมายป่าชุมชน ในภาคเหนือมีประมาณ 1,000 ชุมชน แต่หลังจากที่ กฎหมายป่าชุมชน มีผลใช้บังคับ กฎหมายจะตัดสิทธิชุมชนเหล่านี้อย่างสิ้นเชิง ชุมชนจะไม่มี สิทธิดูแลจัดการป่าชุมชนที่เคยดูแลอีกต่อไป ที่ผ่านมามีการจัดการป่าชุมชนดังกล่าว ถือว่าผิด กฎหมายอุทยานแห่งชาติหรือกฎหมายเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า แต่เนื่องจากเป็นที่ประจักษ์ว่า ชุมชนได้ช่วยดูแลรักษาป่า ช่วยแบ่งเบาภาระจากภาครัฐ ในทางปฏิบัติจึงมีการประนีประนอม จากเจ้าหน้าที่รัฐ ให้ชุมชนจัดการป่าในรูปแบบ “ป่าชุมชน” อยู่ได้ ควรสังเกตด้วยว่ากฎหมาย ป่าชุมชนให้สิทธิชุมชนเพียงการ “ยื่นคำขอจัดตั้ง” ป่าชุมชนเท่านั้นแต่ชุมชนจะได้สิทธิ “การ จัดการป่าชุมชน” หรือไม่ ยังต้องผ่านการพิจารณาคัดกรองอย่างเข้มงวดหลายขั้นตอน จาก คณะกรรมการฝ่ายชุมชน ป่าชุมชนประจำจังหวัดที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน และ คณะกรรมการนโยบายป่าชุมชนระดับชาติ ที่มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ เป็นประธาน เรียกว่า อำนวยการพิจารณาอนุมัติขึ้นอยู่กับภาพลักษณ์ทั้งสิ้น

มาตรา 34 เรื่องการจัดการป่าชุมชน กฎหมายป่าชุมชนได้กำหนดว่าเมื่อ ชุมชนได้ผ่านการตรวจสอบคัดกรองจากกระบวนการตามกฎหมายจนเชื่อมั่นได้ว่าเป็น “ชุมชนที่ดี” เป็นชุมชนที่รักษาป่าและอนุญาตให้จัดตั้งป่าชุมชนได้แล้ว กฎหมายอนุญาตให้ ชุมชนเก็บหา “ของป่า” ได้ตามกฎหมายที่กฎหมายกำหนด “ไม้” ชุมชนมีสิทธิใช้เฉพาะไม้ ใฝ่และไม้พื้นเท่านั้น ส่วนไม้อื่นๆ ห้ามแตะต้องเด็ดขาด ข้อกำหนดดังกล่าวอยู่บนพื้นฐาน ความเข้าใจผิดว่า การใช้ประโยชน์จากไม้ เท่ากับการทำลายและไม่เชื่อว่าชุมชนสามารถดูแล

รักษา ได้อย่างยั่งยืนข้อบัญญัติในมาตรา 34 จึงขัดแย้งกับวิถีชีวิตของชุมชนที่ต้องพึ่งพาป่า และขัดแย้งกับความเป็นจริงที่พิสูจน์มานานจนเป็นที่ยอมรับแล้วว่า มีชุมชนที่ดี ที่มีกฎเกณฑ์ และภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากไม้โดยรักษาป่าไว้ได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งในกฎหมายป่าชุมชนก็ได้มีข้อกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าการใช้ประโยชน์จากไม้ในป่าชุมชน “บริเวณเพื่อการใช้สอย” ต้องใช้เพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือนหรือกิจการสาธารณะเท่านั้น ห้ามใช้เพื่อธุรกิจการค้าโดยเด็ดขาด(ถ้าเป็นป่าชุมชนบริเวณป่าอนุรักษ์ ร่างของรัฐบาลและร่างที่เสนอโดยสมาชิก สนช. ห้ามทำไม้โดยเด็ดขาดเช่นกัน) ถ้าฝ่าฝืนมีโทษรุนแรงกว่ากฎหมายป่าไม้ทั่วไป และเพิกถอนป่าชุมชนด้วย แต่กฎหมายป่าชุมชนก็ห้ามใช้ไม้โดยเด็ดขาด “ป่าชุมชน” เป็นรูปธรรมหนึ่งของการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรอย่างสมดุลและยั่งยืน ตามหลักการเรื่องสิทธิชุมชนที่อยู่ในมาตรา 66 ของรัฐธรรมนูญ 2550 แต่สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้ผ่านกฎหมายออกมาที่สะท้อนถึงการไม่เข้าใจ และไม่ยอมรับเรื่อง “สิทธิชุมชน” กับการดูแลการจัดการฐานทรัพยากรตามมาตรา 66 กฎหมายป่าชุมชนที่ผ่านออกมา เป็นสัญญาณบ่งบอกว่าภาคประชาชนจะต้องเผชิญกับขวากหนามและแรงต้านอีกมากในการใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ไม่ต่างไปจากในช่วงการใช้บังคับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ความหวังเรื่องการเมืองภาคประชาชนและสิทธิชุมชนกับฐานทรัพยากร จึงเลือนหายไปพร้อมกับการประกาศใช้กฎหมายป่าชุมชน

สรุปได้ว่า พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2550 เป็นกฎหมายที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ขององค์กรชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในป่า ซึ่งเรียกว่าป่าชุมชน แต่เมื่อภายหลังรัฐบาลได้ออกกฎหมายเพื่อผลักดันให้คนออกจากป่า และเป็นเหตุทำให้ชุมชนที่มีพื้นที่ทับซ้อนกับเขตอุทยานได้รับผลกระทบจากกฎหมายดังกล่าว การเรียกร้องและเสนอพระราชบัญญัติป่าชุมชน จึงกลายเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวขององค์กรภาคประชาชนและองค์กรการพัฒนาเอกชน เพื่อเรียกร้องให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการป่า เพื่อให้เกิดความสมดุลกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน พระราชบัญญัติป่าชุมชน จึงถือได้ว่าเป็นเสมือนกรอบข้อตกลงระหว่างรัฐกับประชาชน ถึงแม้ว่ากฎหมายดังกล่าวจะมีปัญหาในด้านการจัดการอยู่บ้างก็ตาม

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กมลทิพย์ คงประเสริฐ (2548 : 98-100) ได้ศึกษา กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนอย่างยั่งยืน ศึกษา ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ป่าชายเลน วัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนโดยการทำประชาพิชญ์และ พัฒนา (People Research and Development) ซึ่งเป็นเครื่องมือแบบบูรณาการ และศึกษาผลการ ทำประชาพิชญ์และพัฒนาต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนอย่างยั่งยืน การศึกษาครั้งนี้มีสมมุติฐานการวิจัยว่า การทำประชาพิชญ์และพัฒนาสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ ชุมชนสามารถพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนได้อย่างยั่งยืน โดยมีคำถามในการวิจัย 2 ข้อคือ

1. การทำประชาพิชญ์และพัฒนาสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนชายฝั่ง ทะเลที่มีลักษณะเป็นป่าชายเลนสาธารณะได้หรือไม่

2. กระบวนการเรียนรู้ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืน ได้หรือไม่

การทำประชาพิชญ์และพัฒนา เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ชุมชนเป็นผู้ทำวิจัยด้วย ตนเองตั้งแต่เริ่มต้นของการวิจัย คือ การคัดสรรใจที่จะทำวิจัยเพื่อพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติป่า ชายเลนอย่างยั่งยืน การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การทำแผนงาน/โครงการ การประชา พิชญ์แผน การแปรแผนไปสู่การปฏิบัติ การประเมินผลและการติดตามการปฏิบัติตามแผน ผลของการทำประชาพิชญ์คือ แผนแม่บทตำบลบางขุน ไทร ซึ่งเป็นแผนของชุมชนในการพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนอย่างยั่งยืน โดยพิจารณาความยั่งยืนใน 3 มิติ คือ ระบบนิเวศที่ เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ระบบสังคมแห่งการเรียนรู้ และระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ผลการ ทำประชาพิชญ์และพัฒนาพบว่า การทำประชาพิชญ์และพัฒนาสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ ได้ โดยที่ชุมชนสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ของชุมชนขึ้น เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรของ ชุมชน อาทิเช่น เรื่องสัตว์น้ำและพันธุ์พืช เพื่อหาแนวทางใช้ประ โยชน์ได้อย่างยั่งยืน ตาม แนวทางอนุรักษ์ธรรมชาติ ไม่ใช่เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูงจนทำลายความอุดมสมบูรณ์ของ ธรรมชาติ และมีการจัดการองค์ความรู้เดิมของชุมชนด้วยการจัดตั้งกฎมูมิปัญญา ตำรวจ รวบรวมองค์ความรู้จากอาชีพต่าง ๆ มาถ่ายทอดให้ลูกหลานในชุมชนผ่านระบบโรงเรียน โดย เชื่อมโยงกับความรู้ของท้องถิ่น เป็นการเปลี่ยนรูปแบบการอุปถัมภ์ความรู้จากภายนอกมาเป็น การเชื่อมโยงความรู้กับภายนอกชุมชนหลุดพ้นจากวิธีคิด วิธีจัดการแบบแยกส่วน มาคิดแบบ เชื่อมโยงและจัดการแบบผนึกพลัง ได้ โดยที่ชุมชน ได้ใช้ศักยภาพด้านภูมิปัญญาและทรัพยากร ภายในของตนเองคิดรูปแบบใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับสภาวะการณ์ของชุมชน ได้สร้างกิจกรรมที่ เกี่ยวเนื่องในการเผยแพร่ความรู้ของชุมชนออกไปสู่บุคคลภายนอกชุมชน เช่น การจัดการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล และได้สร้างอาชีพใหม่ในกลุ่มเรือรับจ้าง และอาชีพเสริมของกลุ่ม จัดการอาหารให้กับบุคคลที่มาดูงานอนุรักษ์และการท่องเที่ยวของชุมชน

สรรเสริญ ภาฯ (2548 : 119-122) ได้ศึกษาการบริหารจัดการป่าชุมชน โลกหนองเม็ก หนองฮี ตำบลเสื่อเต่า อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษา พบว่า ป่าชุมชนป่า โลก หนองเม็ก-หนองฮี เป็นพื้นที่ป่าไม้ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 และเป็นพื้นที่ ป่าสาธารณประโยชน์ที่ราษฎรในชุมชนบ้านเข็งและชุมชนบ้านเสื่อเต่าใช้ร่วมกันมีเนื้อที่ ประมาณ 917-0-07 ไร่ สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบลาดเอียงไปทางทิศตะวันตก เล็กน้อย สภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย ดินล่างเป็นดินร่วนเหนียวปนทราย มีพรรณไม้ทั้งสิ้น 207 ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 7 ชนิด สัตว์จำพวกนกจำนวน 75 ชนิด สัตว์สะเทินบกสะเทินน้ำ จำนวน 5 ชนิด สัตว์เลื้อยคลานจำนวน 8 ชนิด ปลาน้ำจืด 12 ชนิด ผีเสื้อกลางวันจำนวน 30 ชนิด และแมลงปอบ้าน จำนวน 8 ชนิด การบริหารจัดการป่า โลกหนองเม็ก-หนองฮี เกิดจาก ความเป็นห่วงในพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งเป็นแหล่งปัจจัย 4 ที่ผูกพันกับชุมชนมาตลอดมีสภาพเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ราษฎรจึงได้ร่วมกัน จัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการป่าชุมชนขึ้นมา ดำเนินการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยยึดหลักการบริหารจัดการที่ให้ความสำคัญต่อการรักษา วัฒนธรรมการดำเนินชีวิตตามวิถีของชุมชน การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน อย่างเท่าเทียมกัน และความสามัคคีในชุมชนเป็นหลัก โดยมีการจัด โครงสร้างการบริหารเป็น 7 ฝ่าย ได้แก่ 1) ฝ่ายการเงิน 2) ฝ่ายประชาสัมพันธ์ 3) ฝ่ายตัดสืบนคดี 4) ฝ่ายป้องกันและดับไฟป่า 5) ฝ่ายปฏิคม 6) ฝ่ายกิจกรรม 7) ฝ่ายส่งเสริม และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาทำหน้าที่ ให้คำปรึกษาในการดำเนินงาน มีการประชุมวางแผนดำเนินงานในรอบการดำเนินการครั้งละ 3 เดือน ซึ่งมีกิจกรรมหลักคือ การปลูกฟื้นฟูสภาพป่า และการป้องกันและควบคุมไฟป่า ปัจจัยที่ ทำให้การบริหารจัดการป่าชุมชนประสบความสำเร็จที่เป็นปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ กลุ่มผู้นำ ภายในชุมชน วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน และระบบการบริหารจัดการป่าชุมชนที่มีความ สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของราษฎรในชุมชน ส่วนปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ สถาบันวิจัยวลัยรุกเขว สำนักงานป่าไม้จังหวัดมหาสารคาม สำนักบริหารพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่ 8 ศูนย์เพาะชำกล้าไม้จังหวัดมหาสารคาม ศูนย์พันธุ์พืชเพาะเลี้ยงจังหวัดมหาสารคาม หลวงพ่อ เทียง ปริสุทโท แห่งวัดป่าบ้านจาน ตำบลเสื่อเต่า อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม และ งบประมาณในการบริหารจัดการ

อภิเดช หมั่นน้อย (2548 : 122-125) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของราษฎรในการจัดการ ป่าชุมชน กรณีศึกษา : ป่าชุมชนป่าดงนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ จุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษา การมีส่วนร่วมของราษฎรในการจัดการป่าชุมชนป่าดงนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้วิธีการวิจัย เชิงปริมาณ ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากรายกร 425 ครัวเรือน ในหมู่บ้าน ที่มีผลงานดีเด่น

ที่สุดในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตามโครงการ ชง "พิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต" ชั้นที่ 2 ประจำปี พ.ศ. 2545 ด้วยการสุ่มเลือกแบบหลายขั้นตอน และใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการทางสถิติ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t-test ค่า F-test ผลการศึกษาพบว่า ราษฎรผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 51.0 เป็นหญิง มีอายุเฉลี่ย 51.49 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา แต่งงานแล้ว และอยู่ด้วยกัน ราษฎรร้อยละ 56.2 ได้รับข้อมูลข่าวสารจากเพื่อนบ้าน และได้รับการสนับสนุนเกี่ยวกับป่าชุมชนในด้านวัสดุค้ำ อุปกรณ์ กล้าไม้ มีขนาดพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 14.81 ไร่ รอบปี พ.ศ. 2546 ราษฎรมีรายได้เป็นเงินสดเฉลี่ย 45,800.39 บาทต่อครัวเรือนต่อปี แยกเป็น จากภาคเกษตรเฉลี่ย 31,458.34 บาท และนอกภาคเกษตรเฉลี่ย 14,316.05 บาท คิดเป็นร้อยละ 68.74 และร้อยละ 31.26 ของรายได้ทั้งหมดตามลำดับ และมีรายจ่ายทั้งหมดที่เป็นเงินสดเฉลี่ย 30,474.16 บาท เป็นรายจ่ายในภาคเกษตรเฉลี่ย 10,515.07 บาท นอกภาคเกษตรเฉลี่ย 19,995.69 บาท คิดเป็นร้อยละ 34.50 และร้อยละ 65.62 ของรายจ่ายทั้งหมดตามลำดับ ราษฎรร้อยละ 74.3 มีหนี้สิน และมีหนี้สินเฉลี่ย 37,195.15 บาท โดยมีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเป็นแหล่งเงินกู้ที่สำคัญ

สภาพการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของราษฎร พบว่า ราษฎร ส่วนใหญ่หรือร้อยละ 62.62 ได้มีการนำไม้มาทำฟืนหุงต้มอาหาร แต่มีราษฎรส่วนน้อย หรือร้อยละ 10.68 และร้อยละ 15.53 นำไม้มาใช้สร้างบ้านและหรือเฟอร์นิเจอร์ตามลำดับ นอกจากนี้ราษฎรยังได้มีการเก็บเห็ด ไข่มดแดง แมลงต่างๆ และนำผักป่าต่างๆ มาเพื่อบริโภค คิดเป็นร้อยละ 87.40, 89.30 และร้อยละ 89.80 ตามลำดับ ขณะเดียวกันราษฎรร้อยละ 48.06 ใช้เป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์หรือเกี่ยวหญ้า และคิดเป็นร้อยละ 88.35, 66.02, และร้อยละ 63.11 ตามลำดับ พบว่าราษฎรได้มีการเก็บเห็ด ไข่มดแดง แมลงอื่นๆ และผักป่าบางชนิดเพื่อนำไปจำหน่ายเสริมรายได้ การมีส่วนร่วมของราษฎรในการจัดการป่าชุมชน พบว่า ในภาพรวมราษฎรมีส่วนร่วมในระดับเกือบทุกครั้ง ในกิจกรรมด้านการสรรหาและคัดเลือกคณะกรรมการป่าชุมชนด้านบุคลากร เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการ ด้านการประสานงานกับองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือการได้รับการส่งเสริมและรับการสนับสนุนการบริหารจัดการป่าชุมชนจากหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ด้านการกำหนดกฎระเบียบบังคับขององค์กร ราษฎรมีส่วนร่วมในระดับเป็นบางครั้งในกิจกรรม ด้านกรรมการกำหนดนโยบายและวางแผนการจัดการป่าชุมชน ด้านการปลูกป่าและบำรุงดูแลรักษาป่าและในกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ อย่างไรก็ตาม มีปัญหาที่ราษฎรประสบในระดับน้อย ในเรื่อง การขาดการสนับสนุนด้านการแนะนำ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เงินทุน การ

ขาดความรู้และประสบการณ์ในการจัดป่าชุมชน การมีแรงงานไม่เพียงพอ การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนมากเกินไป และชาวบ้านบางคนไม่ให้ความร่วมมือ ผลจากการศึกษายังทำให้พบว่าราษฎรที่มีความแตกต่างกันในขนาดพื้นที่ถือครองการเกษตรของครัวเรือน สภาพการใช้ประโยชน์จากป่า รายได้ที่เป็นเงินสดของครัวเรือน และการดำรงตำแหน่งในชุมชน พบว่า มีการเข้าร่วมจัดการป่าชุมชนป่าดงนามน แตกต่างกัน

ปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการป่าชุมชนป่าโคกหนองเม็ก-หนองฮี ได้แก่

1. ความขัดแย้งของกลุ่มอำนาจเก่าและกลุ่มอำนาจใหม่ในชุมชน แนวทางที่องค์กรใช้ในการแก้ไขปัญหาที่ถือคือการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้า โดยยึดหลักการรักษาความสัมพันธ์ในองค์กรเป็นพื้นฐานในการสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนป่าโคกหนองเม็ก-หนองฮี ของสมาชิกองค์กรทุกคน

2. การขาดความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการป่าชุมชน แนวทางการแก้ไขปัญหาคือการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานการบริหารจัดการป่าชุมชนทำการฝึกอบรมให้สมาชิก ได้รับความรู้ในการปฏิบัติงาน

3. การติดตามประเมินผล แนวทางการแก้ไขปัญหาคือการกำหนด แนวทางการประเมินผลหรือตัวชี้วัดผลการดำเนินงานในกิจกรรมต่างๆ ไว้ให้ชัดเจน

4. การบังคับใช้กฎระเบียบขององค์กร แนวทางการแก้ไขปัญหาคือการยึดถือกฎระเบียบในการตัดสินใจและใช้พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 มาใช้ในการพิจารณาคดีด้วย

ข้อเสนอแนะการบริหารจัดการป่าชุมชนป่าโคกหนองเม็ก-หนองฮี ได้แก่

1. องค์กรควรปรับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ให้มี ความชัดเจนและเข้าใจง่ายในมุมมองของสมาชิกองค์กรป่าชุมชนและราษฎรในชุมชนที่เกี่ยวข้อง

2. การกำหนดโครงสร้างในการบริหารจัดการป่าชุมชนควรจัดให้มีความกระชับมากขึ้น โดยการปรับลดฝ่ายที่มีกิจกรรมคล้ายๆ กันลง

3. ควรมีการจัดประชุมคณะกรรมการบริหารจัดการป่าชุมชนกับตัวแทนฝ่ายต่างๆ คือประธานฝ่าย รองประธานและเลขานุการฝ่ายกับคณะกรรมการบริหารจัดการป่าชุมชน ประจำทุกเดือน

4. การจัดกิจกรรมในแต่ละกิจกรรมควรมีการกำหนดวัตถุประสงค์วิธีการที่ชัดเจนในแต่ละกิจกรรม และกำหนดวิธีการประเมินผลที่ชัดเจนของกิจกรรมไว้ด้วย

5. ในการดำเนินงานเกี่ยวกับการพิจารณาคดีที่มีในป่าชุมชนควรมีการศึกษา กฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้อ้างอิงในการปฏิบัติ

6. การบริหารจัดการป่าชุมชนควรมีการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการ เพื่อให้สมาชิกมีส่วนร่วมมากที่สุด

7. การบริหารจัดการป่าชุมชนควรมีความสำคัญกับวัฒนธรรมชุมชน ความสามัคคีในองค์กร และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ

ศรยุทธ หลิมตระกูล (2551 : 153 - 154) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านห้วยสะพาน ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาให้ทราบถึงพัฒนาการของการจัดการระดับของการมีส่วนร่วม และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชน บ้านห้วยสะพาน ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำท้องถิ่นทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสัมภาษณ์กลุ่ม การวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม สอบถามหัวหน้าครัวเรือนหรือสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 216 คน ประมวลผลข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย การทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยโดยใช้ t-test และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า พัฒนาการของการจัดการบ้านห้วยสะพาน เกิดจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องกัน 2 ประการ ได้แก่ การต่อต้านการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ จากบุคคลภายนอกและความต้องการรักษาทรัพยากรไม้ไว้ในเพื่อสนองความต้องการเกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค น้ำ กระบวนการในการทรัพยากรไม้ในช่วงแรกใช้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การเคารพผู้อาวุโส และความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม ต่อมาเมื่อมีการบุกรุกจากบุคคลภายนอก ได้ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการรักษา โดยการจัดตั้งองค์กรรักษานำไปสู่ความเป็นประชาคมที่เข้มแข็ง ในที่สุด ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทรัพยากรป่าไม้ บ้านห้วยสะพานมี 3 ประการ ได้แก่ การมีผู้นำที่จริงใจและเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม การที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ไม่สูง และการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผลจากการศึกษา เชิงปริมาณ ผลการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง อยู่ในระดับระดับต่ำถึงปานกลาง เนื่องจากใน ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

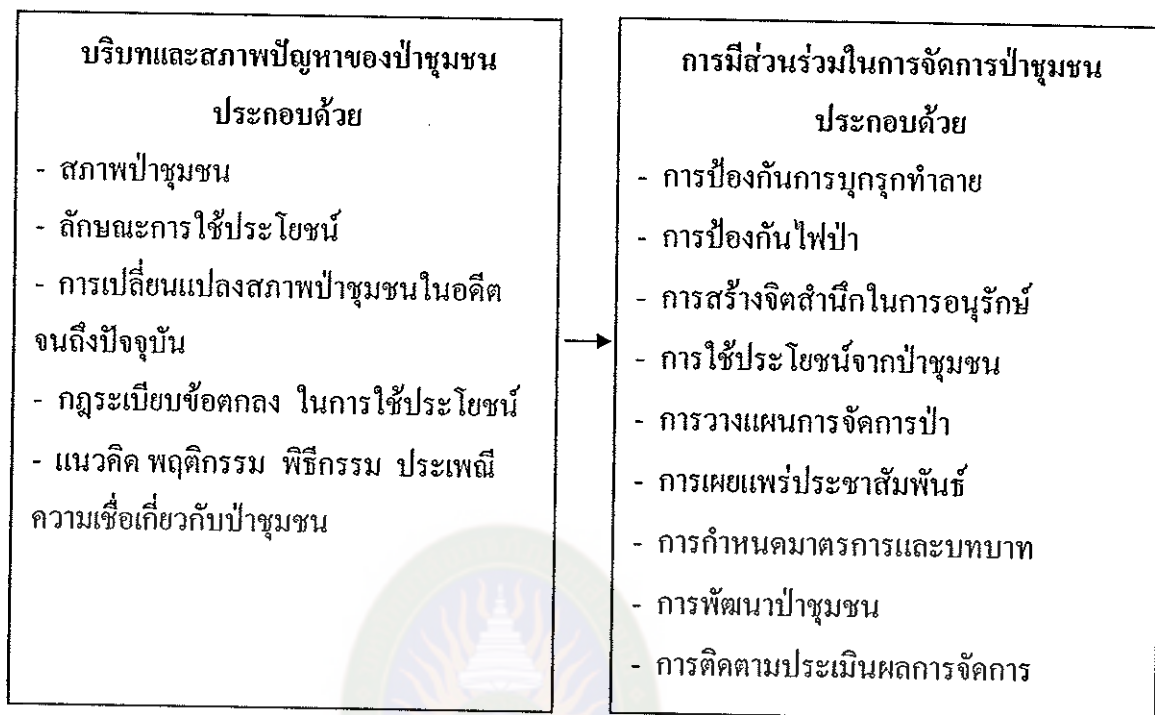

ในขั้นตอนของการวางแผนและการติดตามและประเมินผล มักจำกัดอยู่ในกลุ่มผู้นำท้องถิ่น โดยประชาชนส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนของการปฏิบัติตามแผนและการรับผลประโยชน์เท่านั้น ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ เพศ อาชีพหลัก ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับทรัพยากรป่าชุมชนรองลงมาได้แก่ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนส่วนปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้บ้านห้วยสะพาน ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนที่ดินทำกินนอกจากนี้ ยังพบว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง เพศชายมีส่วนร่วมมากกว่าเพศหญิง ผู้มีอายุมากมีส่วนร่วมมากกว่าผู้มีอายุน้อย ผู้มีการศึกษาสูงมีส่วนร่วมมากกว่าผู้มีการศึกษาน้อย ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนมานานมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่อยู่อาศัยมาไม่นาน ผู้ที่ประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรมมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม ผู้มีรายได้สูงมีส่วนร่วมมากกว่าผู้มีรายได้ต่ำ ผู้ที่มีที่ดินทำกินมากมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่มีที่ดินทำกินน้อย ผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่ามีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนป่า

สรุปได้ว่า จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ จัดการ และแก้ปัญหาป่าชุมชน ซึ่งทั้งในรูปแบบขององค์กร ชุมชน หน่วยงาน พบว่ากระบวนการในการจัดการป่าชุมชนมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น โดยอาศัยคนหรือทรัพยากรในชุมชนเป็นหลัก พร้อมกันนั้นงานวิจัยดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่าทรัพยากรบุคคล โดยเฉพาะผู้นำชุมชนเป็นกลไกหลักสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาควบคู่กับสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับป่าชุมชน หน่วยงานหรือบุคคลภายนอกเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนหรือหนุนเสริมเท่านั้น พร้อมกันนั้นจากการศึกษาส่วนใหญ่ยังพบว่ากระบวนการดังกล่าวไม่ได้สร้างภูมิคุ้มกันเพียงเฉพาะป่าชุมชน แต่ยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนทั้งระบบไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม การประกอบอาชีพ ความเชื่อค่านิยม เป็นต้น ส่วนใหญ่แล้วแต่มีความเชื่อมโยงกันที่มาจากป่าชุมชน กระบวนการรักษาป่าชุมชนจึงเป็นอีกมาตรการหนึ่งที่ชุมชนแสดงออกถึงความเข้มแข็งของคนในชุมชน

4. กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

จากการศึกษา แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ในการศึกษาคครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ มาประกอบเพื่อเป็นกรอบแนวคิด โดยสามารถสรุปแนวคิด ได้ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

จากกรอบแนวคิดดังกล่าว ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดและงานวิจัยจากเอกสารข้อมูลต่าง ๆ มาเป็นแนวทางในการทำวิจัยครั้งนี้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเสมือนเครื่องมือในการกำหนดทิศทาง โดยปัญหาดังกล่าว เกิดจากการใช้ทรัพยากรป่าไม้ โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบจนนำไปสู่การหาแนวทางในการแก้ไข โดยผู้ศึกษาเห็นว่า ปัจจัยหลักหรือตัวแปรสำคัญของปัญหา คือ คน องค์กร ความรู้ และทรัพยากรที่มีอยู่รวม ถึงสาเหตุของปัญหา จนนำไปสู่การเกิดกระบวนการมีส่วนร่วม และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการพัฒนา และท้ายที่สุดคือ การหามาตรการในการจัดการ โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทุกชั้นตอน ตามหลักการในการพัฒนาและการสร้างจิตสำนึกร่วมในการพัฒนา เพื่อให้เกิดความยั่งยืนทั้งในปัจจุบันและอนาคต